

УДК 94(477)+930.85

Кузьменко Тарас Григорович

кандидат культурології,

Київський національний університет

культури і мистецтв

ktg76@ukr.net

**МИСТЕЦЬКО-ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ
СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХ
СТОЛІТТЯ**

Мета статі дослідити особливості розвитку стрілецького живопису, його жанровість та особливості. З'ясувати специфіку стрілецького живопису в загальному контексті основних напрямів стрілецької творчості, що мало значний вплив на розгортання національно-культурного руху на українських землях першої чверті ХХ ст. **Методологія** дослідження полягає в застосуванні історико-порівняльного методу, що дозволяє системно розкрити соціокультурні обставини військового побуту військових та ін. частин Українських січових стрільців, де творили стрілецькі художники та вказати на особливості стрілецького живопису та дати характеристику основних художніх жанрів. **Наукова новизна.** Акцентовано увагу на особливостях виникнення стрілецького мистецтва, яке формувалося у військових умовах Першої світової війни, що особливо вплинуло на розвиток малих жанрів, зокрема

карикатури, портретів старшин і стрільців, ілюстрацій до стрілецьких періодичних видань. **Висновки.** Розкрито особливості формування та подальшого розвитку стрілецького живопису, який у складних умовах військового побуту почав з'являтися на сторінках стрілецьких періодичних видань, а потім еволюціонував в окремий напрям українського батального живопису.

Ключові слова: батальний живопис, ілюстрація, періодика, карикатура, графіка.

Кузьменко Тарас Григорьевич, *кандидат культурології, Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна*

Художественно-изобразительное творчество Украинских сечевых стрельцов в контексте развития национальной культуры первой четверти XX века

Цель статьи – исследовать особенности развития стрелецкой живописи, ее жанры и особенности. Выяснить специфику стрелецкой живописи в общем контексте основных направлений стрелецкого творчества, которое оказало значительное влияние на развитие национально-культурного движения на украинских землях первой четверти XX в. **Методология** исследования основывается на использовании историко-сравнительного метода, что позволяет системно раскрыть социокультурные обстоятельства военного быта Легиона Украинских Сечевых Стрельцов, где творили стрелецкие художники, указать особенности стрелецкой живописи и дать характеристику их основных художественных

жанров. **Научная новизна.** Акцентируется внимание на особенностях возникновения стрелецкого изобразительного искусства, которое формировалось в военных условиях Первой мировой войны, что повлияло на развитие малых жанров, таких как карикатура, портреты старшин и стрельцов, иллюстрации к стрелецким периодическим изданиям. **Выводы.** Раскрыты особенности формирования и дальнейшего развития стрелецкой живописи, которая в сложных условиях военного быта сначала утвердилась на страницах стрелецких периодических изданий, а затем эволюционировала в отдельное направление украинской батальной живописи.

Ключевые слова: батальная живопись, периодика, иллюстрация, карикатура, графика.

Kusmenko Taras, PhD in Culture studies, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

Features of forming the Ukrainian Sich Riflemen art in the context of the national culture of the first quarter of the XX century

Purpose of Article. The article analyzes the development of the Riflemen art creativity that led to a new stage in the development of art in Western Ukrainian lands and positively influenced the development of the national culture of the first half of the century. **Methodology.** The study is to apply a historical and comparative method that allows systematically to reveal the socio-cultural circumstances of the military life of the Legion of the Ukrainian Sich Riflemen, where the skilled artists worked and to point out the peculiarities of small-scale paintings

and to characterize their main artistic genres. **Scientific novelty** For modern Ukrainian cultural and scientific thought the studying of important historical and cultural heritage of Ukrainian Riflers is actual. The basic component of the spiritual culture of the Ukrainian Sich Riflemen was a national-cultural, Ukrainian, Education, of enlightmental activity, which developed in parallel with the national-patriotic ideological movement of the specified period. It is concentrated in the Ukrainian regions such as Transcarpathia, Galicia and Upper Dniپر Ukraine, where the Legion Ukrainian Sich Riflemen was. **Conclusions.** So it is very relevant to explore the formation and development of the main directions of riflers art works, but first show in which socio-cultural, political and military conditions originated the artistic centers of Ukrainian Riflers. Therefore the relevance of complex scientific research of the artistic heritage of Ukrainian Sich Riflemen, found out the military-political, and social and every day life conditions of the development of artistic and art creativity, to determine Riflers as the creators of new spiritual, cultural and national values of national culture.

Key words: battle painting, illustration, cartoon, graphics, periodicals.

Вступ. Для сучасної української культурології актуальним є питання вивчення історичної та культурної спадщини Українських січових стрільців. Так, під впливом стрілецької пісенно-поетичної, літературно-публіцистичної творчості зароджувалися нові модерні мистецькі напрями в українській культурі. Стрілецький живопис, карикатура, фотомистецтво, ілюстрації до періодичних видань,

портрети старшин і простих стрільців стали продовженням давніх українських військових традицій з новим патріотичним змістом та яскравим і мужнім характером. Тому досить актуальним є дослідження процесів формування та розвитку основних напрямів стрілецької художньої творчості, зокрема зображення соціокультурних, військово-політичних умов, в яких зароджувалися та розвивалися основні напрями стрілецького мистецтва.

Стан наукової розробки теми. Дослідженням історії стрілецького руху займалися В. Бережинський («Українські Січові Стрільці»), М. Литвин, К. Науменко («Історія галицького стрілецтва», «Військова еліта Галичини»), М. Литвин («Легіон Українських січових стрільців»), Б. Якимович («Новітні лицарі Вітчизни», «З історії Українських січових стрільців»), С. Горевалов («Військова журналістика України: Історія і сучасність»), В. Гордієнко («Українські Січові Стрільці»), В. Горбик, Г. Денисенко («Воєнна історія України в пам'ятках»). Усі вищезазначені автори досліджують історичні передумови виникнення та подальшу військову та політичну діяльність Легіону УСС, культурна складова стрілецької спадщини висвітлена частково, лише в контексті військової історії.

У історичних монографіях М. Лазаровича «Українське Січове Стрілецтво: формування, ідея, чин» та М. Гуйванюка «Січовий рух у Галичині й на Буковині (1904–1914)» розкрито особливості стрілецької культурної спадщини. Зокрема, М. Лазарович описує основні напрями стрілецької творчості, аналізує їх громадсько-

освітню, літературно-видавничу, просвітницьку роботу як окреме явище в історії України, проте музично-театральна діяльність УСС має описовий характер. У своїй праці М. Гуйванюк визначив головні напрями діяльності молодіжних січових товариств та їх культурно-просвітню діяльність, проте хронологічні межі дослідження охоплюють події довоєнного періоду, що недостатньо для повноцінного висвітлення всієї стрілецької спадщини. Зазначені історичні наукові праці лише частково висвітлюють мистецьку та художню спадщину стрілецтва. Тому набуває актуальності комплексне наукове дослідження військової культури Українських січових стрільців у театральній і музичній галузі.

Із початком Першої світової війни розпочалася національно-визвольна боротьба українців, що слугувало причиною створення австрійським урядом у Галичині Легіону Українських січових стрільців, у зв'язку з організацією якого відбулася широка популяризація ідей державного націєтворення.

Коордиційним центром національно-духовної, культурно-мистецької праці стала «Пресова квартира», створена у 1915 р. на Закарпатті в с. Замкова Паланка, де перебував Кіш УСС [3, с. 5]. 9 березня 1915 р. він розпочав свою культурно-просвітницьку діяльність, завдання якого полягало передусім у забезпеченні загальної освіти та поглибленні національної свідомості стрільців. Стрільці Коша активно займалися культурно-освітньою роботою серед українського населення, відкриваючи народні школи, читальні, курси для неписьменних.

У «Пресовій квартирі» працювали літератори О. Назарук, М. Голубець, Ю. Шкрумеляк, М. Угрин-Безгрішний, музикант А. Баландюк. Її постійними членами були молоді стрілецькі поети та літератори, зокрема Р. Купчинський, Л. Лепкий, І. Балюк, В. Дзісковський, живописці І. Іванець, О. Курилас, Л. Гец, Ю. Назарук, О. Сорохтей, музикант і композитор М. Гайворонський та ін. [2, с. 26]. Було створено різнопланові творчі осередки в різних бойових стрілецьких частинах, і навіть пересувну «Пресову квартиру» в полі, яка постійно мігрувала з військовими частинами легіону. Першими заявленими творами пересувної «Пресової квартири» в полі був рукописний стрілецький сатиричний часопис «Новіада». Журнал вийшов у 1915 р. в одному примірнику [5, с. 62] обсягом 21 сторінка у форматі звичайного учнівського зошита. Його редактором був Р. Купчинський, художнім дизайнером – В. Розумович. Перші зразки стрілецького живопису постали у вигляді карикатур у різних стрілецьких періодичних виданнях. Стрілецький живописець І. Іванець стверджував: «У час важких подій лише стрілецька карикатура була символом позитивних рис української вдачі і погідності, так званий сміх крізь сльози» [8, с. 6].

Другим твором «Пресової квартири» був часопис «Самохотник», який з'явився під час дислокації стрільців у с. Кам'янці поблизу містечка Скольного. Це був рукописний твір у 8 примірниках, виданий 21 липня 1915 р. [7, с. 215] У назві журналу знаходимо пояснення стрільців, які самі визначили свій шлях у цій війні як добровольців, що самі себе прирекли на тяжкі бої під час

зимової кампанії в Карпатах у 1914–1915 рр. Саме цей аспект стрілецької творчості найкраще відображає ставлення січових стрільців як до свого внутрішнього життя, так і до загальнонаціональних справ, до українського політичного проводу і австрійської монархії. Стрілецька карикатура поряд із сатирою і гумором були виявом вільного і критичного духу стрілецького загалу, який любив правду, не шкодував солі для гострої критики та іронії, коли бачив хиби, де вони не виявлялися [8, с. 6]. 21 січня 1916 р. з'явився перший номер сатиричного часопису «Бомба» [5, с. 69]. Цей журнал був створений у співпраці з літературно-мистецьким товариством «Артистична Горстка УСС» [7, с. 215]. Він вийшов у одному примірнику у рукописному вигляді. Як зазначає О. Думін, «журнал видавався в манускрипті з наліпленими оригінальними ілюстраціями. Карикатури до нього зробив І. Іваненць, якому допомагали Л. Лепкий та М. Оробець. Гумористичні, сатиричні твори написали Л. Лепкий, І. Іванець, Л. Новіна-Розлуцький, Р. Купчинський» [6, с. 324]. На сторінках «Бомби» висміювалися командири, які «дерли носа своєю вченістю», або як говорили автори, «напускали туману, хоча в самого в голові стояв туман не просвітній». Його вихід прихильно зустріли стрільці, які його читали із зацікавленням, симпатією і вдячністю до авторів, про що свідчать позитивні відгуки. Один із них був надрукований у журналі «Червона Калина». Це були критичні замітки, автором яких був А. Лотоцький. За його словами, «журнал» являє собою подерті, пошарпані, заяложені сторінки, знак того, що не в одних руках вони побували. І перше, що впадає в

око так це карикатури. Вони справді дуже вдалі, деякі з них знамениті як сатира на УБУ з підписом на Київ (мається на увазі Українська Боева Управа, яка перебувала у м. Відні і займалась організаційними питаннями і контролем над стрільцями. Саме стрілецьке середовище гостро критикувало згадану організацію). Заслуговує, на нашу увагу, і другий випуск цього видання, який також вирізняється своєрідним стрілецьким гумором, цікавими шаржами і карикатурами [14, с. 12].

Розвиток стрілецької карикатури та її популярність пов'язані з розвитком гумористично-сатиричних часописів, які виходили серед Легіону УСС. Так, з 1915 по 1917 рр. в їхньому середовищі видавалося шість різних за змістом і фактажем журналів, які, як правило, були в рукописному вигляді, оформлені та ілюстровані. Зокрема, «Самопал» з карикатурами О. Куриласа, найбільш популярним серед яких став шарж «Сонність Галицької політики», де автор зобразив головних діячів українського суспільства: представників Головної української ради та Української боевої управи. У такій формі О. Курилас висловив стрілецький протест до свого політичного проводу через постійні суперечки і непорозуміння з вимогою більш радикальних дій у вирішенні національних питань. Велику увагу карикатурист також приділяв оформленню стрілецького часопису «Самохотник» [15, с. 149].

Стрілецькі художники І. Іванець, Л. Лепкий, М. Оробець свої карикатури вміщували в часописі «Бомба». Аналізуючи художнє оформлення часопису, О. Думін зазначав: «...І хоча журнал з'явився в манускрипті, проте був чудово оформлений з наліпленими

оригінальними ілюстраціями» [6, с. 324]. О. Курилас та М. Гаврилко ілюстрували стрілецький часопис «Червона Калина» [17, с. 44; 10, с. 33].

На думку сучасної дослідниці стрілецької мистецької спадщини О. Кіс-Федорчук, «Стрілецька сатира, карикатура й гумористика були щирим, тонким і багатим виявом стрілецької душі. Щира самокритика, усвідомлення власних помилок, стрілецьке життя зі всіх його боків, у побуті й на фронті зображувалися зі здоровим гумором та веселою сатирою. Ці чинники сатиричної творчості, разом із загальним зростанням національного самоусвідомлення та політичним розумінням і визначенням власної чіткої позиції були тими позитивними рисами, які, можливо вберегли УСС від простої дешевої пропаганди, розкривали їх справжні високі моральні якості [11, с. 11]. І. Іванець, один із стрілецьких живописців, дав таку характеристику своїм товаришам: «Художник Сорохтей – природжений карикатурист, де основна увага сконцентрована на конкретних зображеннях, він витончений митець графіки, є в нього велике почуття лінії карикатури, що він виконує тушшю і пером є доволі оригінальні, стають монументальними через свою якість та велике почуття форми. Карикатури О. Куриласа мають емпіричну легкість і живописну зручність. Він маляр з темпераментом. У його працях багато безпосередності, енергії. Художник він спостережливий, як ілюстратора його характеризує надзвичайна малярська пам'ять, як доказ цілий ряд малюнків та портретів» [4, с. 32]. Імпресійна легкість малюнків О. Куриласа поєднувалися зі спостережливістю,

у його шаржах багато безпосередності та жвавості, у його малюнках виявляється здатність відкинути всі другорядні деталі й виокремити найголовніше та найдотепніше.

Крім карикатур і шаржів, стрілецькі художники створювали портрети старшин і стрільців, картини зі стрілецького життя, заставки, графічні малюнки. Їх значну частину було створено безпосередніми учасниками тих подій, вони являють собою цінний документ у висвітленні стрілецької історії. Стрілецькі художники мали високий рівень фахової художньої підготовки. Так, О. Курилас, О. Сорохтей, Ю. Назарак були випускниками Краківської Академії Красних мистецтв [6, с. 324].

О. Курилас був ідейно-художнім лідером сформованого гуртка митців. Він потрапив до Легіону УСС 1915 р. Із перших днів перебування в Легіоні карикатурист був призначений до штабу полкового командування, де і відкрив художню майстерню [8, с. 6]. Майже всі його картини, написані там, охоплювали життя і працю стрілецької військової формації. Серед них були етюди із фронтового життя, стрілецького побуту та пейзажі прифронтової смуги. Це такі відомі і популярні твори як: «Маківка», «Битва на Лисоні», «Стрілець на варті», «Поранений», «Забитий стрілець», «Над книжкою», «Старшини під вікном», «Перепони на р. Стрипі», «Село Соснів», «Батальйон над Стрипою», «Селянська хата», «Затори на Студинці», «Розстрільна УСС на Лисоні», «Зміна варті», «Бій на Маківці», «Убитий стрілець біля хреста», «Після бою», «Бездомні», «Погорілі» та ін. Вони стали хвилюючими документами історії Українських січових стрільців. О. Кіс-

Федорчук зазначав: «Його кращі роботи виконані в жанрі пейзажу й портрету. Військова тема найкраще розкрита в розлогіх краєвидах із віддаленими сценами баталій, у яких вражає глибина поетичного проникнення в сутність події, де сам стан природи набував семантичного змісту, трактував твір як цілісний художній образ, сповнений енергією і силою самої природи» [11, с. 17].

О. Курилас був залучений до праці над усіма усусівськими виданнями, які готувалися до широкого розповсюдження – календарями, листівками. Безцінними ілюстраціями тогочасних подій є його батальні картини, а також портрети старшин Українських Січових Стрільців. Розуміння духу часу, потреб січовиків і почуття гумору – ці риси склали ще одну грань таланту художника. Під час служби у полку УСС О. Курилас виявив себе як талановитий портретист того часу, створивши велику галерею портретів старшин і стрільців, зокрема найбільш відомі портрети стрілецьких старшин і командирів: Г. Коссака, С. Горука, В. Дідушка, Н. Гірняка, О. Степанів, О. Букшованого, З. Носковського, Р. Камінського, О. Левицького, Б. Гнатевича, О. Назарука, М. Угрин-Безгрішного, М. Гаврилка, Л. Новіни-Розлуцького, М. Голубця та ін. [13, с. 145]. Восени 1918 р. брав участь у львівській виставці УСС, яку відвідав митрополит Андрій Шептицький. Він ілюстровав пісенні збірники під загальною назвою «Стрілецька легенда», намалював цикл акварельних картин до конкретних стрілецьких пісень («Їхав стрілець на війноньку», «Ой та й казала мати», «Бо війна війною», «Ой видно село» та ін.) [10, с. 35], а також серію графічних зображень для видавництва

«Червона Калина» під назвою «Стрілецькі типи в рисунках і малюнках», у яких майстерно зобразив сцени стрілецького побуту. Частина стрілецьких портретів і батальних полотен О. Куриласа була опубліковані в «Літописі Червоної Калини» вже в повоєнний період і становить живописний літопис героїчного минулого УСС.

Відомим стрілецьким художником був І. Іванець, який усплавився, насамперед як майстер батального живопису. Відомі такі його картини як «В поході», «Завія», «Допомога селу», «Стежа», «Вістовий», «В атаку», «Атака кінноти», «В поході на Бершадь» та ін. Як зазначав сам автор, даючи оцінку своїй творчості: «Війна – це ж найбільше напруження людських зусиль і пристрастей, вона має крім негативних сторінок і свої високі позитивні етичні і естетичні вартості. В стражданнях і боротьбі цементувалися культури народів» [9, с. 1–2]. Аналізуючи художній доробок І. Іванця, О. Кіс-Федорчук зазначає: «Батальні сцени є насамперед правдивими документами епохи, і мають відображати реальні події серед реальних обставин, тому його малюнки, зарисовки насичені сценами воєнних дій, походів, сутичок, військових обозів, побутових ситуацій і т. ін.».

У 1919–1920 рр. автор художньо зафіксував трагічні сторінки українського війська, що ілюструють тяжкі умови УГА, яка опинилася у так званому «Чотирикутнику смерті», де лютувала епідемія тифу [16, с. 30–34]. У своїх творах («По болотистих дорогах», «При битій дорозі», «Зима на Великій Україні», «Похід в завію», «Похід», «Обоз у полі» та ін.), він розкрив глибоку драму зруйнованої української землі.

Як відомий баталіст відзначався стрілецький художник Ю. Назарак, його найбільш відомі картини: «Бій під Семіківцями», «Барабанний вогонь російської артилерії в Семіківцях». Проте його рання смерть (загинув у бою восени 1915 р.) не дозволила розкритися йому як талановитому художнику [6, с. 159]. Наступним відомим стрілецьким художником був Л. Гец – автор численних акварелей і малюнків. Так, з літа 1915 р. він створив близько 300 малюнків, ескізів на стрілецьку тематику [13, с. 146], зокрема підготував і видав велику «Антологію стрілецької творчості», у якій кожен аркуш – це оригінальні малюнки та графічно виписані тексти, оздоблені віньєтками художника [11, с. 17]. На листівках відображено його ілюстрації до «Антології», видані накладом Д. Ласійчука, серед яких «Мандрівка років», «Отаман Гриць Коссак», «Віч-на-віч смерті», «Morituri...», «З огню», «Могила», «Одчай». У 1931 р. у Львові накладом Ю. Танчаковського вийшли друком ще кілька листівок з відлунням воєнних років «За волю України», «Мати», «Тріумфатор», «Лірник». Усі вищезгадані твори виконано графічно на білому чи тонованому папері. Л. Гец тонко відчував й вміло передав побачене на війні та військовий побут. Кожна листівка – це ніби окремий твір з власним болем, задумою, сповіддю, гордістю. Вдало підібраними графічними засобами автору вдалося передати власне бачення воєнного часу.

Відомим стрілецьким художником був О. Сорохтей, перебуваючи у стрілецьких лавах, він розкрив свій талант блискучого графіка-сатирика, ілюстратора стрілецьких видань з

яскраво вираженим творчим почерком і сформованою життєвою позицією. Митець залишив по собі велику кількість карикатур, які потім часто використовували у воєнних та повоєнних виданнях. Роботи Сорохтея вражають глибоким психологізмом образів і гостротою спостереження. Творчій манері художника притаманна філігранна техніка та яскраві імпресіоналістичні ознаки.

Визначною сторінкою у стрілецькому живописі стала творчість Ю. Буцманюка, який збирав матеріали зі стрілецького побуту, створив цикл малюнків зі стрілецької тематики ще з часу перебування Легіону УСС у селі Горонда. Під час Першої світової війни поручик Ю. Буцманюк був членом «Артистичної горстки» Українських січових стрільців. За його малюнками випущено серію оригінальних листівок на теми бойової діяльності УСС (Герб з надписам «За волю України УСС 1914» на згадку про участь Українського Легіону у війні 1914–1916 рр., «На варті», «До бою» на спомин головних боїв Українського Легіону 1914–1918 рр., «На чаті під Болеховим», «Побідний похід на Болехів», «Старшина виряджає сотні», «На горі Ключ», «На горі Кічерка у Славську»), які було видано Центральною управою УСС (Відень, 1918). У своїх мемуарах він згадує: «Я працював як маляр, фотограф і репортер. Вже в грудні появились в часописах мої фотографії з фронту, а в січні 1915 р. вийшла серія моїх стрілецьких картин» [1, с. 17]. Він також створив серію стрілецьких поштових листівок: «Побідний похід на Болехів», «Приступ на гору Маківку», «На горі ключ», «На Бескиді» та ін. Художні твори Ю. Буцманюка фіксують головні колізії та окремі моменти зі стрілецької історії. У своїй творчості

митець поєднав українську традицію з тогочасними модерними тенденціями, залишивши низку високомистецьких, глибоко-духовних і водночас патріотичних творів.

Стрілецькими художниками були В. Оробець, який відзначився як автор графічних малюнків, заставок, переважно до стрілецьких видань; Ю. Назарак, як автор циклу живописних полотен на тему «Семиківської битви»; М. Талпаш, підхорунжі Л. Лепкий та В. Старчук, вістуні І. Ткачук і В. Розумович. Вони були ілюстраторами багатьох стрілецьких видань [6, с. 320].

Серед стрілецьких художників слід згадати В. Залуцького, Е. Козака, М. Крайнівського, І. Кучмака, Є. Якиміва [6, с. 325]. Проте їх творчість не збереглася або лишилася невідомою.

Серед Легіону УСС були представники інших творчих жанрів, зокрема скульптури та різьбярства. Скульптура представлена творчістю М. Гаврилка, який до вступу до лав стрілецтва закінчив Краківську академію Красних Мистецтв. Один з його проектів (пам'ятник Т. Г. Шевченку у Києві) отримав схвальні відгуки, а самого автора було премійовано. Перебуваючи в Легіоні, він створював бюсти та погруддя стрілецьких старшин, чим і набув собі популярності [6, с. 325].

Стрілець М. Цимбала переважно працював у стилі декоративної різьби, у так званому гуцульському стилі [6, с. 321]. Передусім це предмети, оформлені у вигляді гарних скриньок, каламарів, різних тарілок, топірців, тобто рукояток до сокир, прикрашених дорогоцінним металом, камінням, дрібним намистом-бісером, різних форм українських орнаментів та ін. деталей декору.

Він викарбував строфу із стрілецького гімну «Червоної калини» – «Марширують наші добровольці на кривавий тан визволяти братів українців з московських кайдан» на прямовисній скелі при дорозі на містечко Болахів [2, с. 65], а також за його допомоги відбулося будівництво двох пам'ятників до братських могил з відповідно викарбуваними іменами загиблих воїнів. Один із них був споруджений в с. Семиківці над р. Стрипою, інший – у с. Пісочна Жидавчівського повіту [17, с. 30].

Поряд із живописом серед стрілецтва розвивається мистецтво фотографії. О. Думін зазначав: «Стрілецька фотографіка поділяється на професійну і аматорську, але вона має важливе документальне історичне значення, що відображає реальну дійсність життя та діяльність Українських січових стрільців, як в буденних так і у військових справах» [6, с. 321].

Станом на 1916 р. у Відні при Боевій управі зберігалось близько трьох тисяч негативів стрілецьких фотографічних робіт [12, с. 107]. За свідченням очевидців, найбільше фотографій було зроблено в 1915–1916 рр. як на фронті, так і в тилу, у момент військового затишшя. Найвагоміший доробок у цій галузі здійснили четарі Ю. Буцманюк, І. Іванець, підхорунжі Т. Мойсейович, М. Угрин-Безгрішний, стрілець В. Оробець. У «Пресовій квартирі» був відділ фотографіки, керівництво яким здійснював М. Угрин-Безгрішний. За його ініціативи було організовано весь процес виготовлення фотоматеріалів, які пізніше друкувалися на сторінках тогочасної галицької преси, стрілецьких часописів і збереглися донині. Серед них є фото стрілецьких

командирів і простих рядових, таких як Н. Гірняк, М. Гаврилко, О. Чернавський, С. Левицький, Я. Скопляк, О. Новаківський, С. Чумак, І. Тиктор, І. Вербовий, В. Ощипок, Я. Індишевський, М. Волошин, М. Іванчук, В. Щуровський та ін. [3, с. 54–60]. На цих опублікованих фото було зафіксовано щоденні умови соціально-побутового, військового, національно-патріотичного життя стрілецтва, а саме: «Збірка Коша УСС з нагоди приїзду делегатів Боевої Управи», «Гімназійні курси та курси для неграмотних в Коші», «Посвячення пам'ятника Українським Січовим Стрільцям з нагоди проголошення III-го Універсалу Центральної Ради», «Свято Йордану», «Циганка ворожить новобранцям долю», «Дівчата виводять гагілки зі стрільцями», «Шевченківське свято в Коші», «І. Франко в гостині у стрільців в приюті для хворих у Львові», «Стрільці студенти гімназії у Відні» [3, с. 54–60]. Усі наявні фото з історії стрілецтва стали визначною пам'яткою визвольних змагань і національним символом боротьби за державність.

Висновки. Стрілецький живопис розвивався у таких напрямках як карикатура, графіка, дружні шаржі, батальний і портретний живопис, картини з стрілецького побуту. Набули свого яскравого характерного змісту стрілецька скульптура та різьба. Переважно вона була оформлена у зведенні стрілецьких пам'ятників на кладовищах, які дотепер символізують героїчність і жертвність Українських січових стрільців у відтворенні української держави. Отже, спільним для всієї духовності Українських січових стрільців була і лишається любов до української землі, рідної Батьківщини, її славного минулого. На основі старих козацьких традицій

створювалися мистецько-художні форми, увібравши новий історичний досвід змагань за Україну під час яких склалася самобутня глибинна, духовна основа українського характеру.

Базовою складовою духовної культури Українських січових стрільців була національно-культурна, українознавча, освітня, просвітня діяльність, яка розвивалася разом із національно-патріотичним ідеологічним рухом вказаного періоду. Вона зосередилася в таких українських регіонах як Закарпаття, Галичина та Наддніпрянська Україна, де постійно перебував Легіон УСС. Поряд із головними державотворчими визвольними завданнями визначна роль належала осередкам національного типу зокрема, курсам з вивчення української мови, історії, краєзнавства, «Просвіти» формували та комплектували такі установи як: бібліотеки, хати-читальні, виписуючи та вкладаючи кошти у їх фонди, а саме: творів українських письменників, поетів, драматургів; розвинули широку мережу шкільних закладів середнього типу з викладанням навчальних предметів українською мовою та введенням обов'язкових предметів з історії та культури України, виділяючи на це кошти, як з власних фондів, так і залучаючи до цього місцеві громадські. Усю цю українознавчу, освітню, просвітню діяльність очолила стрілецька інтелектуальна еліта, яка крім вищої освіти мала схильність до самодіяльної мистецько-художньої творчості. Після подій Української революції 1917–1921 рр. творча стрілецька еліта активно брала участь у міжвоєнному культурно-мистецькому житті, популяризуючи

національно-культурні цінності та військові традиції, формуючи таким чином новий напрям в українському мистецтві.

Список використаних джерел

1. Буцманюк Ю. Мій життєпис. Монографічна студія / Ю. Буцманюк. – Едмонтон: Вейн Стейт, 1982. – 78 с.
2. Гірняк Н. Організація і духовний ріст Українських січових стрільців / Никифор Гірняк. – Філадельфія : «Америка», 1955. – 84 с.
3. Гірняк Н. Кіш УСС / Н. Гірняк // Історичний календар Червоної Калини на 1935 р. – Львів : Червона Калина, 1934. – С. 46–56.
4. Гордієнко В. Українські Січові Стрільці. – Львів : Вид-во «Львів», 1990. – 134 с.
5. Горєвалов С. І. Військова журналістика України : історія і сучасність / С. І. Горєвалов. – Львів : Львівська політехніка, 1998. – 317 с.
6. Думін О. Історія Легіону Українських січових стрільців. 1914–1918 рр. / О. Думін. – Львів : Червона калина 1936. – 375 с.
7. Животко А. Історія української преси / А. Животко. – Київ : Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
8. Іванець І. Стрілецька Карикатура / І. Іванець. – Львів : Червона Калина, 1934. – 27 с.
9. Іванець І. Війна і образотворче мистецтво / І. Іванець. – Львів : Наші дні, 1942. – 14 с.

10. Кейван І. Нариси з історії української культури. Кн. 3. Українське образотворче мистецтво / І. Кейван. – Едмонтон : Вид. Союзу українок Канади з Фундації ім. Наталії Кобринської з допомогою Шевченківської фундації, 1984. – 234 с.

11. Кіс-Федорчук О. Українські січові стрільці у боях та міжчасі. Мистецька спадщина / О. Кіс-Федорчук. – Київ : Ін-т колекціонерства укр. мистецьких пам'яток, 2007. – 192 с.

12. Лазарович М. В. Українські Січові Стрільці / М. В. Лазарович. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 202 с.

13. Литвин М. Р. Військова еліта Галичини / М. Р. Литвин, К. Є. Науменко. – Львів : І-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2004. – 376 с.

14. Лотоцький А. Критичні замітки / А Лотоцький // Червона Калина. – 1917. – С. 26–29.

15. Ріпецький С. Українське Січове Стрілецьтво / С. Ріпецький. – Нью-Йорк : Червона Калина. – 1956. – 366 с.

16. Рожак К. Мистецькі угруповування Українських січових стрільців / К. Рожак // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 3. – С. 63–68.

17. Солтикевич Я. Салют останньої сотні в 50-і роковини збройного чину Українських січових стрільців / Я. Солтикевич. – Торонто; Онтаріо : Вид. комітет Коша Братства Українських січових стрільців у Канаді, 1964 – 64 с.

References

1. Butsmaniuk, Y. (1982). *My biography. Monographic studio.* Edmonton: Wayne State.
2. Hirniak, N. (1955). *The organization and spiritual growth of the Ukrainian Sich Riflemen.* Philadelphia: America.
3. Hirnyak, N. (1934). *Kish USS Historical calendar of Red Kalina in 1935.* Lviv: Red Kalina.
4. Hordiienko, V. (1990). *Ukrainian Sich arrows.* Lviv: Lviv Publishing House.
5. Horievalov, S.I. (1998). *Military Journalism of Ukraine: History and Modernity.* Lviv: Lviv Polytechnic National University.
6. Dumin, O. (1936). *History of the Legion of the Ukrainian Sich Riflemen. 1914–1918 biennium.* Lviv: Red Kalina.
7. Zhyvotko, A. (1989). *History of the Ukrainian Press.* Kyiv: Nasha kul`tura i nauka
8. Ivanets, I. (1935). *Caricature of Riflemen.* Lviv: Chervona Kalyna. Chervona kalyna.
9. Ivanets, I. (1942). *War and Fine Arts.* Lviv: Our Days.
10. Keivan, I. (1984). *Essays on the history of Ukrainian culture. Kn. 3. Ukrainian fine arts.* Edmonton: Publishing House of the Ukrainian Canadian Union from the Foundation for them. Natalia Kobrynska with the help of the Shevchenko Foundation.
11. Kis-Fedorchuk, O. (2007). *Ukrainian Sich arrows in battles and between times. Art Heritage.* Kiev: Institute of collecting uk, Artistic monuments.
12. Lazarovych, M.V. (2000). *Ukrainian Sitch Arrows.* Ternopil: Economic Thought.

13. Lytvyn, M.R. (2004). *Military elite of Galicia*. Lviv: Ukrainian Institute of Ukrainian Studies I. Krypyakevich.
14. Lototskyi, A. (1917). Critical Notes. *Chervona kalyna [Red Kalina]*, pp. 26–29.
15. Ripetskyi, S. (1956). *Ukrainian Sich Riflemen*. New York: Red Kalina.
16. Rozhak, K. (2005). The artistic groupings of the Ukrainian Sich Riflemen. *Obrazotvorche mystetstvo [Fine art]*, no. 3, pp. 63–68.
17. Soltykevich, Y. (1964). *Salyut of the last hundred in the 50th anniversary of the armed rank of the Ukrainian Sich Riflemen*. Toronto: The Publishing House of the Cauchy of the Brotherhood of the Ukrainian Sich Riflemen in Canada.